

УДК 351.86

О. Ф. Сальнікова,
к. т. н., доцент кафедри національної безпеки,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

O. Salnikova,
candidate of engineering sciences, associate professor of department of national security,
The National Academy of Public Administration, the President of Ukraine, Kyiv

METHODOLOGICAL ASPECTS OF FORMATION OF STATE MILITARY-TECHNICAL POLICY

У статті розглянуто основні методологічні положення щодо формування державної військово-технічної політики. Вдосконалення військово-технічної політики знаходиться в площині удосконалення методологічних основ її формування, які охоплюють сукупність понять (категорій), принципів, суджень, методик. Місце ВТП визначається аналізом її діалектичних зв'язків з іншими компонентами єдиної державної політики та впливу на складові національної безпеки (воєнну, політичну, інформаційну, соціальну, економічну тощо). У даній статті досліджено вплив військово-технічної політики складові національної безпеки та детально розглянуто її вплив на безпеку держави її воєнної складової. Ця складова вирішальним чином залежить від кількісно-якісного складу озброєння та військової техніки, військових формувань воєнної організації держави, насамперед, Збройних Сил України.

In the article the main methodological position in relation of formation of state military-technical policy are considered. Perfection of military-technical policy is in plane improvement of methodological bases its forming, that embrace totality of concepts (categories), principles, judgements, methodologies. Location of military-technical policy is determined by the analysis of its dialectical connections with other components of single public policy and influence on the constituents of national security (military, political, informative, social, economic and etc). In this article the influence of military-technical policy is investigational constituents of national security and in detail her influence is considered on safety of the state of its military constituent. This constituent depends decision character on in-quality composition of armament and military technique, soldiery forming of military organization of the state, first of all, Armed Forces of Ukraine.

Ключові слова: військово-технічна політика, національна безпека, державне управління, методологія, збройні сили.

Key words: military-technical policy, national security, state administration, methodology, Armed Forces of Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ АБО ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Необхідність реформування воєнної організації держави, оснащення національним оборонно-промисловим комплексом Збройних Сил України (ЗС) озброєнням та військовою технікою, потребують підвищення ефективності військово-технічної політики (ВТП), підсилення ролі останньої є необхідною умовою у забезпеченні національної безпеки держави. Без досконалого технічного оснащення військових формувань воєнна організація держави не зможе успішно та у повному обсязі виконувати завдання за призначенням [1].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, У ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ

Аналіз попередніх досліджень та публікацій з проблем воєнно-технічної політики свідчить про те, що провідні вчені такі, як Зубарев В., Смірнов В., Лапицький С., Нор П., Богданович В., Кутовий О., Свергунов О., Химченко С. та інші досліджували окремі аспекти даної проблематики.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

У даній статті автор робить спробу систематизувати матеріал та сформулювати основні методологічні положення щодо формування державної військово-технічної політики.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Вдосконалення ВТП знаходиться в площині удосконалення методологічних основ її формування, які можуть охоплювати сукупність понять (категорій), принципів, суджень, методик та інших прийомів (способів, процедур), спроможних знайти відповіді на питання "Якою повинна бути державна ВТП? Як її формувати та полегшити тим самим визначення її цілей, завдань, сутності і змісту, побудову її системи (визначення складу, організаційної структури та механізму функціонування)".

Дослідження у галузі методології формування (реалізації) ВТП для України має особливе значення через відсутність достатнього історичного досвіду у вирішенні окремих військово-технічних проблем.

Розглянемо більш детально елементи методології формування ВТП, які, на наш погляд, можуть вважатися основними. Серед них, насамперед, категорії, що виражають суть, зміст і місце ВТП у діяльності держави.

Узагальнюючи різні джерела, які визначають поняття "військово-технічна політика", можна вважати, що вона являє собою сукупність відносин, взаємодій і взаємозв'язків між органами державної влади і іншими організаціями під час розроблення, модернізації, виробництва озброєння та військової техніки (ОВТ) та іншого технічного майна і оснащення ними військових формувань воєнної організації держави. Це визначення виявляє суть ВТП. Її зміст є більш широким поняттям і розкривається через сукупність усіх її сторін.

Місце ВТП визначається аналізом її діалектичних зв'язків з іншими компонентами єдиної державної політики та впливу на складові національної безпеки (воєнну, політичну, інформаційну, соціальну, економічну тощо).

Не маючи можливості детально розглянути у даній статті вплив ВТП на всі складові національної безпеки, більш докладно зупинимось на впливі ВТП на безпеку держави її воєнної складової. Ця складова вирішальним чином залежить від кількісно-якісного складу (КЯС) ОВТ військових формувань воєнної організації держави, насамперед, ЗС.

КЯС ОВТ визначає перебіг і результати будь-яких воєнних дій, що знайшло практичне підтвердження у війнах і воєнних конфліктах останніх десятиліть (у Іраку, Югославії, Росії, Афганістані тощо) [2—6]. Це обумовлено значним зростанням виробничих сил розвинутих країн, швидким розвитком науки й техніки на межі ХХ — ХХІ ст., що визначило початок технологічної революції в розвитку ОВТ та докорінних новацій у всіх складових воєнної справи. Розвиток засобів збройної боротьби на основі нових воєнних технологій спричинив перетворення їх на найважливіший фактор воєнної безпеки та головну складову ВТП будь-якої держави. Основною метою ВТП розвинутих країн стало прагнення досягти військово-технічної переваги над еventуальним противником, тобто бажання досягти політичних, економічних та інших цілей навіть без застосування воєнної сили шляхом забезпечення вирішальної якісної переваги своїх ОВТ над ОВТ еventуального противника, а у разі виникнення воєнних дій — досягти воєнно-політичних цілей з найменшими втратами людських і матеріальних ресурсів.

Співвідношення сил конфліктуючих сторін буде в основному визначатися співвідношенням засобів збройної боротьби, побудованих на нових технологіях, які найбільш ефективно діють у космічному та повітряному просторах [7; 8]. Різниця в технологічності озброєння конфліктуючих країн призводить до війни різних поколінь, результат якої, як наслідок, відомий заздалегідь.

Таким чином, у сучасних умовах розробка нових воєнних технологій стає важливішим державним завданням для забезпечення воєнної безпеки держави. ВТП, від реалізації якої залежить розроблення і створення (модернізація) ОВТ за новими технологіями, є важливою складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, та може бути визначена як система офіційних поглядів, що прийняті державою, та її діяльність щодо розроблення (модернізації) та виробництва ОВТ, а також інших матеріально-технічних засобів та забезпечення ними військових формувань.

Зміст ВТП може бути розкритий через систему розподілу її понять (предметів, явищ) на групи (класи) за спільною ознакою [9,10] або їх комбінацією. На наш погляд, у даному випадку доцільно використовувати комбінацію ознак (назвемо її "предметно-цільовою"), яка дозволяє розподілити зміст ВТП за сферами її здійснення, а всередині сфер — за її цілями (завданнями).

До основних сфер ВТП, як правило, відносять:

- розвиток ОВТ (розроблення нових або модернізація існуючих) та оснащення ними військових формувань;

- розвиток науково-технічної, дослідно-конструкторської та виробничо-технологічної бази галузей оборонно-промислового комплексу (ОПК);

- експлуатацію зразків, комплексів і систем ОВТ, у тому числі їх утилізацію;

- військово-технічне співробітництво (ВТС) з іншими країнами;

- технічне забезпечення воєнних (бойових) дій угруповань військ (сил);

- професійну військово-технічну підготовку особового складу;

- екологічну безпеку діяльності у військово-технічній сфері тощо.

Використовуючи предметно-цільову ознаку для розподілу змісту рішень, які приймаються під час формування ВТП та зважаючи на великий обсяг, складність і специфіку основних положень для кожної зі сфер ВТП, а також чисельність, складність і різноманітність організацій, у яких вони розробляються і регулюються, зміст може бути поданий у виді сукупності основних положень, диференційованих за рівнями:

- перший рівень — загальні положення, які належать до ВТП держави (однакові для всіх її сфер і військових формувань воєнної організації);

- наступні — диференційовані за її сферами, військовими формуваннями, ланками їх структури тощо.

Сутність, місце і зміст ВТП визначають її призначення — розроблення, виробництво (модернізація) ОВТ, їх обслуговування з метою забезпечення безпеки держави за критерієм "необхідної достатності".

При розробці методології формування ВТП необхідно враховувати такі основні особливості сучасного стану ВТП в Україні [11—13]:

- недостатня розробленість теоретичних основ формування і реалізації ВТП, насамперед, методологічних;

- недооцінка органами державної влади впливу ВТП на стан національної безпеки держави та її подальший розвиток;

- недоліки нормативно-правової бази формування і реалізації ВТП і, як наслідок, недосконалість її системи управління, що характеризується відсутністю оптимальності у її складі, структурі та механізмі функціонування. Ці недоліки можна вважати значною мірою джерелом та підсилювачем інших, що знижують ефективність ВТП;

- хронічне недофінансування заходів ВТП і, як наслідок, зниження обсягів поставок новітнього, модернізованого і відновленого ОВТ у військові формування, які не покривають їх природну втрату у військах;

- суттєве скорочення науково-технічної, дослідно-конструкторської і виробничо-технологічної бази більшості підприємств ОПК через відсутність повноцінних державних замовлень ОВТ і, як наслідок, перетворення багатьох підприємств на хронічно збиткові, втрата важливих технологій, унікальної стендової і випробувальної бази та досвідченого кадрового потенціалу ОПК;

- неспроможність держави вести повномасштабне ВТС з іншими країнами та розвивати інфраструктуру системи ОВТ військових формувань;

- ВТП повинна формуватися і реалізовуватися як єдина цілісна система, що містить підсистеми (елементи), які перебувають між собою у певних відносинах або зв'язках. Відокремлення підсистем ВТП, про що говорилося вище, може здійснюватися за різними ознаками, серед яких можуть бути:

- сфери, у яких здійснюється ВТП;

- військові формування, для яких сформована і в яких здійснюється ВТП;

- ланки структур цих формувань та деякі інші.

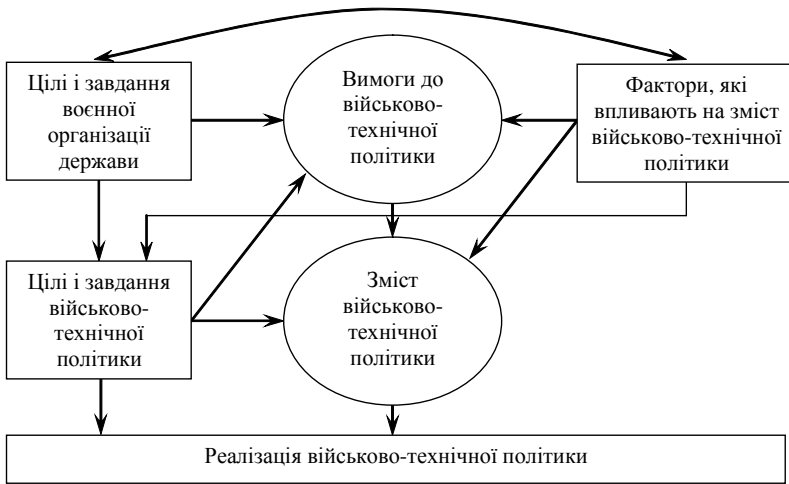

Рис. 1. Принципова схема формування ВТП

Кожна підсистема ВТП, у свою чергу, повинна розглядатися як система, що має своє місце у ній та виконує свою роль (призначення).

Формування та реалізація ВТП як єдиної цілісної системи є ключовим у змісті методології, яка може бути названа системною. Тільки системна методологія у сучасний період може дати змогу теоретично осмислити перспективи удосконалення ВТП, розкриваючи її основні зв'язки з іншими елементами зміцнення обороноздатності держави, і успішно вирішити практичні завдання останньої.

Відповідно до цього успішне вирішення будь-якого питання в одній із сфер ВТП неможливо без аналізу впливу його результатів на ВТП взагалі та в її окремих сферах. У той же час ВТП повинна розглядатися як невід'ємна частина систем більш високого порядку — воєнної організації держави, її воєнної, внутрішньої або зовнішньої політики та ін. У процесі формування та реалізації ВТП взаємодіє з іншими системами як вищого, так і нижчого порядків. До таких систем можна віднести системи воєнних дій різних угруповань військ, доктрини або концепції їх застосування, ОПК, системи управління військами, їх всебічного забезпечення, військової освіти та науки, економічного забезпечення воєнних дій і багато інших. Взаємодіючими у визначеному сенсі можна вважати ВТП інших держав і систему воєнних дій їх військових формувань. Деякі з цих систем визначають вимоги, яким повинна відповідати ВТП, щоб бути ефективною. Інші беруть участь у її формуванні та реалізації, виконуючи правила і процедури, що складають зміст цієї політики.

Стан взаємодіючих систем може або сприяти реалізації ВТП, або гальмувати її. Тому ВТП може розглядатися як результат взаємодії багатьох систем. При цьому, завдяки оберненому впливу ВТП, підвищується й ефективність функціонування кожної із взаємодіючих з нею систем. Такий взаємозв'язок систем створює нові умови для ефективного розвитку усіх взаємодіючих систем, зокрема для підвищення ефективності ВТП або воєнних дій [14]. Прикладом впливу ВТП на взаємодіючі системи є ситуація, коли поставки ОВТ у нестабільний регіон (країну) погіршують умови здійснення зовнішньої політики держави.

Розглядаючи ВТП як єдину цілісну систему, пріоритетне значення під час визначення напрямів її розвитку та прийняття рішень щодо її змісту необхідно надавати підвищенню її системних властивостей. Відповідно до цього зміст і напрями розвитку ВТП у всіх її сферах повинні формуватися у жорсткому взаємозв'язку, проблеми її вирішуватися із загальносистемних позицій, а управління нею при формуванні її змісту і реалізації повинно здійснюватися з єдиного центру, здатного передба-

чити її результати і провести їх системну оцінку [13]. При цьому функції управління мають бути чітко визначеними і встановлена суворо відповідальність за їх виконання. Зміст ВТП повинен визначатися на основі міжструктурного аналізу потреб воєнної організації держави і можливостей їх задоволення державою, а сам процес постановки комплексних проблем повинен укладатися у формальні межі діючих організаційних структур, які розробляють і реалізують ВТП.

Крім необхідності розглядання військово-технічних проблем у тісному взаємозв'язку, що визначається діючою у військовій справі тенденцією інтеграції існуючих систем та їх елементів, іншими причинами підвищення значення інтегральних властивостей ВТП як єдиної цілісної державної системи можна вважати:

— глибину проблем ВТП, що вирішуються та потребують складної і багатосторонньої взаємодії в усіх її сферах;

— значний взаємозв'язок проміжних і кінцевих результатів вирішення проблем різних сфер ВТП;

— нестачу ресурсів і часу, необхідних для вирішення проблем ВТП, які мають велике значення для воєнної організації держави, необхідність їх суворого збалансованого використання і зосередження основних зусиль і засобів на ключових із них;

— необхідність стандартизації та уніфікації ОВТ;

— необхідність та неминучість формування (розвитку) сукупності зразків, комплексів і систем ОВТ як єдиної цілісної системи.

Об'єднання сил та засобів в єдину цілісну систему ЗС слід розглядати як якісно новий високотехнологічний шлях подальшого розвитку ОВТ та взагалі ЗС. Будь-яка нова система ОВТ будь-якої країни світу та її складові (підсистеми розвідки і управління тощо) настільки будуть відповідати вимогам майбутніх воєнних дій, наскільки тісно вони будуть інтегрованими. Чим сильніші будуть зв'язки їх елементів, тим вищою буде ефективність системи. Створення систем ОВТ з сильними синергетивними властивостями — магістральний шлях розвитку ОВТ ЗС будь-якої держави, найважливіша світова тенденція.

Важливим методологічним прийомом, який використовує ВТП, є визначення вимог до зразків, комплексів і систем ОВТ, що повинно виключити появу у військах неефективного озброєння. На наш погляд, встановлена нормативно-правовими документами сукупність вимог має суттєві недоліки та потребує удосконалення, основним завданням якого слід вважати підсилення у сукупності вимог системних властивостей (які б показували ступінь необхідної інтеграції зразків, комплексів і систем в системах ОВТ вищого порядку), відмову від надмірної деталізації їх у нормативно-правових документах та наданням їм сучасної термінології.

Формування ВТП держави та її складових повинно здійснюватися на основі сукупностей її цілей (завдань) та вимог, які, так само як і вимоги до зразків, комплексів і систем ОВТ, доцільно висунути до неї. Визначення вимог до ВТП повинно здійснюватися шляхом аналізу різних факторів, що може дозволити сформувати доцільний для України її зміст, елементи якого можуть містити альтернативні (насамперед, доцільні економічно) напрями вирішення військово-технічних проблем відносно розвинутих країн (рис. 1).

Як видно з рисунка 1, цілі і завдання воєнної організації держави визначають цілі і завдання ВТП, а останні у взаємодії з факторами обстановки, що склалася, — вимоги до неї та її зміст. При цьому вимоги визначають, якою має бути ВТП, а цілі та завдання — її спрямованість

та результат. ВТП, яка побудована у повній відповідності до цілей та завдань воєнної організації держави, завжди буде сприяти зменшенню розриву між її станом діючим і станом, що планується.

Через те, що ВТП, як і будь-яка складна система, має бути структурованою, то в якості основи структуризації доцільно обрати сукупність її цілей (завдань). Суть такого підходу полягає у тому, що кожній її складовій (сфері, напрямку) доцільно ставити такі цілі (завдання), упорядкована сукупність яких цілком реалізує сукупність цілей ВТП та забезпечує результативність цілей і завдань воєнної організації держави. Використовуючи метод декомпозиції, можна сформулювати цілі ВТП, які є загальними для усіх її сфер або тільки для окремих з них, а також виділити в останніх цілі різних рівнів.

Чітко сформульована сукупність цілей може дати змогу:

- визначити зміст та взаємозв'язок основних складових ВТП;
- визначити, як забезпечує існуюча або перспективна ВТП досягнення всіх необхідних цілей;
- раціонально розподілити повноваження та відповідальність за досягнення цілей ВТП між органами управління й посадовими особами, а також організаціями, які розробляють та реалізують ВТП;
- уникнути дублювання завдань та забезпечити повноту досягнення кінцевих результатів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Запропонований методологічний прийом встановлює чіткий порядок визначення цілей ВТП та спрямованість її змісту на їх досягнення. Він припускає порядок визначення цілей ВТП "зверху — вниз", спочатку загальних цілей для усіх її складових, а далі — її цілей в окремих сферах. У такий спосіб будується певне ієрархічне дерево цілей ВТП. При цьому на різних ієрархічних рівнях можуть використовуватися різні способи визначення цілей, під якими розуміється деякий бажаний результат функціонування (реалізації) ВТП, що буде розглянутий у наступній публікації.

Література:

1. Зубарев В.В., Кутовий О.П., Свергунов О.О., Химченко С.М. Методологічні аспекти оцінки стану військово-технічної політики та її складових. — К.: Інтертехнологія, 2009. — 206 с.
2. Грушев А. Итоги войны в зоне Персидского залива // Зарубежное военное обозрение. — 1991. — № 6. — С. 3—13.
3. Россия (СССР) в локальных войнах и вооруженных конфликтах второй половины XX века / Под ред. В. Золотарева. — М.: Полиграфресурсы, 2000. — 576 с.
4. Слипченко В. Войны шестого поколения. — М.: Вече, 2002. — 382 с.
5. Грек В. Обеспечение Вооруженных Сил новым вооружением предполагает поддержку ОПК. Материалы круглого стола "Альтернативные пути финансирования переоснащения и перевооружения Вооруженных Сил Украины" // Defense Express. — 2007. — № 3. — С. 4—5.
6. Горбулин В. Перевооружение Вооруженных Сил Украины и стратегия сдерживания // Defense Express. — 2005. — № 12. — С. 2—11.
7. Васильев Г. Военная операция "Буря в пустыне" // Зарубежное военное обозрение. — 1991. — № 3. — С. 10—14.
8. Василенко А., Лапицкий С., Нор П. Тенденции развития вооружения и военной техники и их взаимосвязь с современными формами и способами ведения вооруженной борьбы // Артиллерийское и стрелковое вооружение. — 2007. — № 3. — С. 8—11.

9. Советский энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия, 1988. — 1599 с.

10. Великий Тлумачний словник української мови. — К.: Перун, 2007. — 1736 с.

11. Bogdanovich B. Methodology of state administration in the field of military-technical collaboration of Ukraine and China // Announcer of the National academy of state administration at President of Ukraine. — 2004. — № 2. — С. 30—37.

12. Шевцов А., Шеховцов В. Рыночная трансформация и антикризисные мероприятия // Defense Express. — 2009. — № 9. — С. 3—7.

13. Смирнов В., Киселев А., Наконечный В., Бороховостов И., Горский А. Совершенствование системы управления военно-технической политикой Украины // Артиллерийское и стрелковое вооружение. — 2007. — С. 12—18.

14. Печуров С. Революция в военном деле и взгляд с Запада // Военная мысль. — 1977. — № 4. — С. 20—27.

References:

1. Zubariev, V.V. Kutovyj, O.P. Sverhunov, O.O. and Khymchenko S.M. (2009), Metodolohichni aspekty otsinky stanu vijs'kovo-tekhnichnoi polityky ta ii skladovykh [Methodological aspects of estimation of the state of military-technical policy and her constituents], Intertekhnolohiia, Kyiv, Ukraine.
2. Grushev, A. (1991), "War results in the zone of the Persian bay", Zarubezhnoe voennoe obozrenie, vol. 6, pp. 3—13.
3. Zolotarev, V. (2000), Rossyia (SSSR) v lokal'nykh vojnakh y vooruzhennykh konfliktakh vtoroj polovyny XX veka [Russia (THE USSR) in local wars and armed conflicts of the second half of XX of century], Poligrafresursy, Moscow, Russia.
4. Slipchenko, V. (2002), Vojny shestoho pokoleniya [Wars of sixth generation], Veche, Moscow, Russia.
5. Grek, V. (2007), "Providing of Armed Forces of new armament supposes support of MIC. Materials of the round table "Alternative ways of financing of retooling and rearmament of Armed Forces of Ukraine", Defense Express, vol. 3, pp. 4—5.
6. Gorbulin, V. (2005), "Rearmament of Armed Forces of Ukraine and strategy of inhibition", Defense Express, vol. 12, pp. 2—11.
7. Vasil'ev, G. (1991), "Military operation "Boring in the desert", Zarubezhnoe voennoe obozrenie, vol. 3, pp. 10—14.
8. Vasilenko, A. Lapickij, S. and Nor, P. (2007), "Progress of armament and military technique and their intercommunication with modern forms and methods of conduct of the armed fight", Artillerijskoe i strelkovoe vooruzhenie, vol. 3, pp. 8—11.
9. Soviet encyclopaedic dictionary (1988), Sovetskaja jenciklopedija [Soviet encyclopaedic dictionary], Moscow, Russia.
10. Perun (2007), Velykyj Tlumachnyj slovnyk ukrains'koi movy [Large Explanatory dictionary of Ukrainian], Perun, Kyiv, pp. 1736.
11. Bohdanovych, V. (2004), "Methodology of state administration in the field of military-technical collaboration of Ukraine and China", Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy, vol. 2, pp. 30—37.
12. Shevtsov, A. and Shekhovtsov, V. (2009), "Market transformation", Defense Express, vol. 9, pp. 3—7.
13. Smirnov, V. Kiselev, A. Nakonechnyj, V. Borohovostov, I. and Gorskiy, A. (2007), "Perfection of control system by the military-technical policy of Ukraine", Artillerijskoe i strelkovoe vooruzhenie, pp. 12—18.
14. Pechurov, S. (1977), "Revolution in military business and look westerly", Voennaja mysl', vol. 4, pp. 20—27.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2014 р.